

**Monitoring van Kraanvogels bij de
zandwinning Anker Kalksteenfabriek BV
locatie Kloosterhaar.**

Derde telseizoen: 2013-2014

**Telgroep Engbertsdijksvenen
December 2014**

Colofon

**Opdrachtgever: Anker Kalksteenfabriek BV
Verlengde Broekdijk 27
7694 TD Kloosterhaar**

Onderzoek: Telgroep Engbertsdijksvenen

Rapportage: Peter van den Akker

Foto: Herman Hazelhorst

Telgroep Engbertsdijksvenen, 2015. Monitoring van Kraanvogels bij de zandwinning Anker Kalksteenfabriek BV locatie Kloosterhaar. Derde telseizoen: 2013-2014.

**Contactadres: Peter van den Akker
Lochemseweg 28
7475 PB Markelo
06 – 24455156**

E-mailadres: akkervanden@planet.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1. Inleiding	5
1.1. Aanleiding en doelstelling van het onderzoek	5
1.2. Dankwoord	5
2. Gebiedsbeschrijving	6
2.1. Ligging studiegebied	6
2.2. Karakteristiek	8
2.3. Landbouwkundige situatie	8
3. Methode onderzoek	10
4. Weersomstandigheden seizoen 2013-2014	11
5. Resultaten	13
5.1. Kraanvogel en Toendrarietgans	13
5.2. Overige soorten	17
6. Literatuur	19

Samenvatting

Anker Kalkzandsteenfabriek BV, onderdeel van Calduran, heeft vergunning voor het uitbreiden van haar zandwinning in Kloosterhaar in zuidoostelijke richting. Als gevolg van deze uitbreiding zal een deel van één van de foerageergebieden van Kraanvogels (03b), die hier vanuit het Natura 2000-gebied Engbertsdijksvenen foerageren, verloren gaan. Het verlies van dit foerageergebied is getoetst en een vergunning krachtens de natuurbeschermingswet 1998 is door gedeputeerde staten provincie Overijssel verleend. In de vergunning is een monitoringsverplichting opgenomen om de foerageerfunctie van het gebied voor Kraanvogels nader te onderzoeken. Anker Kalkzandsteenfabriek BV heeft de Telgroep Engbertsdijksvenen gevraagd om deze monitoring in de periode 2011-2018 uit te voeren.

De voorliggende rapportage beschrijft de onderzoeksresultaten van het derde telseizoen 2013-2014. Dit rapport is een vervolg op de tellingen in de seizoenen 2011-2012 en 2012-2013. Aan de hand van deze jaarlijkse rapportages zal medio 2018 een evaluatie plaatsvinden.

In het derde telseizoen zijn net als in de 2 voorgaande seizoenen geen pleisterende Kraanvogels in referentiegebied 03a en foerageergebied 03b waargenomen. In het voorjaar van 2014 is op 3 dagen (24 en 25 februari en 13 maart) doortrek van meer dan 100 Kraanvogels over Twente vastgesteld. Maar deze doortrek heeft nergens in Twente geleid tot het pleisteren van een groep Kraanvogels op meerdere dagen. Op bouwlanden ten oosten van de Engbertsdijksvenen zijn wel op 2 afzonderlijke dagen groepen foeragerende Kraanvogels gezien; namelijk 27 ex. op 29 januari en 85 ex. op 9 maart 2014. Beide groepen zijn blijkbaar snel weer doorgetrokken. Tijdens de gehele broedperiode van 2014 was in de Engbertsdijksvenen een territoriaal paartje aanwezig dat een broedpoging heeft ondernomen. Beide vogels zijn echter nooit foeragerend in het studiegebied waargenomen; ze prefereerden bouwlanden op kortere afstand van hun territorium.

Het studiegebied werd vooral in november en december 2013 bezocht door Toendrarietganzen; het maximum van 1.420 vogels is geteld op 30 november 2013. In de Engbertsdijksvenen verbleven van begin oktober 2013 tot en met half februari 2014 grote aantallen op de slaapplekken; het maximum aantal van 15.565 vogels was aanwezig op 9 februari 2014.

1. Inleiding

1.1. Aanleiding en doelstelling van het onderzoek

Anker Kalkzandsteenfabriek BV, hierna te noemen Anker, heeft vergunningen voor uitbreiding van haar bestaande zandwinplas nabij de fabriekslocatie in Kloosterhaar. In de komende jaren zal de zandwinplas steeds verder in zuidoostelijke richting uitbreiden. Als gevolg van deze uitbreiding zal een deel van één van de foerageergebieden van Kraanvogels (03b), die hier vanuit het Natura 2000-gebied Engbertsdijksvenen foerageren, verloren gaan. Het verlies van het foerageergebied is getoetst en een vergunning krachtens de natuurbeschermingswet 1998 is verleend. In de vergunning is een monitoringsverplichting opgenomen. Anker heeft de Telgroep Engbertsdijksvenen gevraagd om in de periode 2011-2018 in de gebieden 03a en 03b (zie figuur 2.2) onder andere het gebruik door Kraanvogels te monitoren.

De doelstelling van dit onderzoek is meer in detail:

1. Leg de nulsituatie vast in het studiegebied nabij de zandwinlocatie, toegespitst op ligging van de percelen en landbouwkundig gebruik (geteelde gewassen).
2. Stel vast of er Kraanvogels in het studiegebied foerageren in de doortrekperiodes begin oktober t/m half december en half maart t/m half april en leg vast op welke percelen ze dat doen en welk voedsel ze eten.
3. Noteer tijdens de veldbezoeken de situatie van de percelen (wel/niet geoogst, voedselresten aanwezig, landbouwkundige bewerkingen uitgevoerd) en ook de aanwezigheid van andere vogelsoorten (o.a. Rietganzen, zwanen).
4. Verwerk jaarlijkse telresultaten in een rapportage en lever dit na elk telseizoen aan bij Anker.

Deze rapportage beschrijft de onderzoeksresultaten van het derde seizoen 2013/2014. Het is een vervolg op de eerste tellingen in de seizoenen 2011/2012 en 2012/2013. De opbouw van deze rapportage is als volgt:

- Hoofdstuk 1 geeft de aanleiding en de doelstelling van het onderzoek;
- Hoofdstuk 2 geeft de ligging en een korte beschrijving van het studiegebied;
- Hoofdstuk 3 geeft de onderzoeksmethodiek;
- Hoofdstuk 4 geeft de weersomstandigheden in de onderzoeksperiode;
- Hoofdstuk 5 gaat in op de resultaten van de tellingen;
- Hoofdstuk 6 geeft een overzicht van de gebruikte literatuur.

1.2. Dankwoord

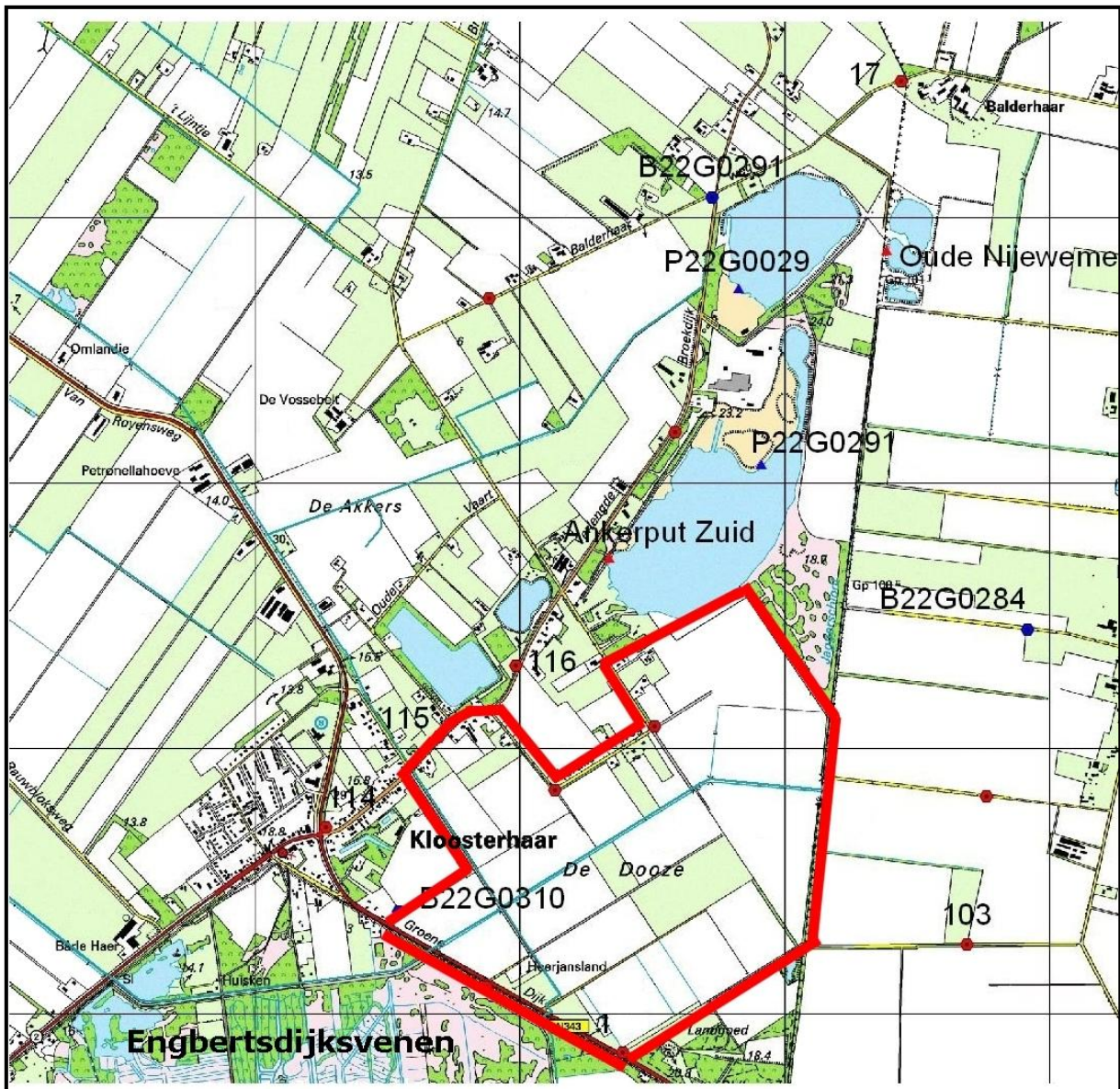
De tellingen werden uitgevoerd door leden van de Telgroep Engbertsdijksvenen. De volgende tellers voerden één of meerdere tellingen uit en worden bedankt voor hun inzet: Herman Hazelhorst, Alex Huizinga, Bernard Kemerink, Henk Lindeboom, Tom van Manen, Johan Stegeman, Emiel van de Stelt, Rob Verfaillie en Peter van den Akker. De contacten met Anker verliepen via Hans Jager en Dimphina Riemer (LBP-Sight) en zijn als constructief en plezierig ervaren. Herman Hazelhorst, Dimphina Riemer en Hans Jager becommentarieerden de conceptversie van deze rapportage, waarvoor dank.

2. Gebiedsbeschrijving

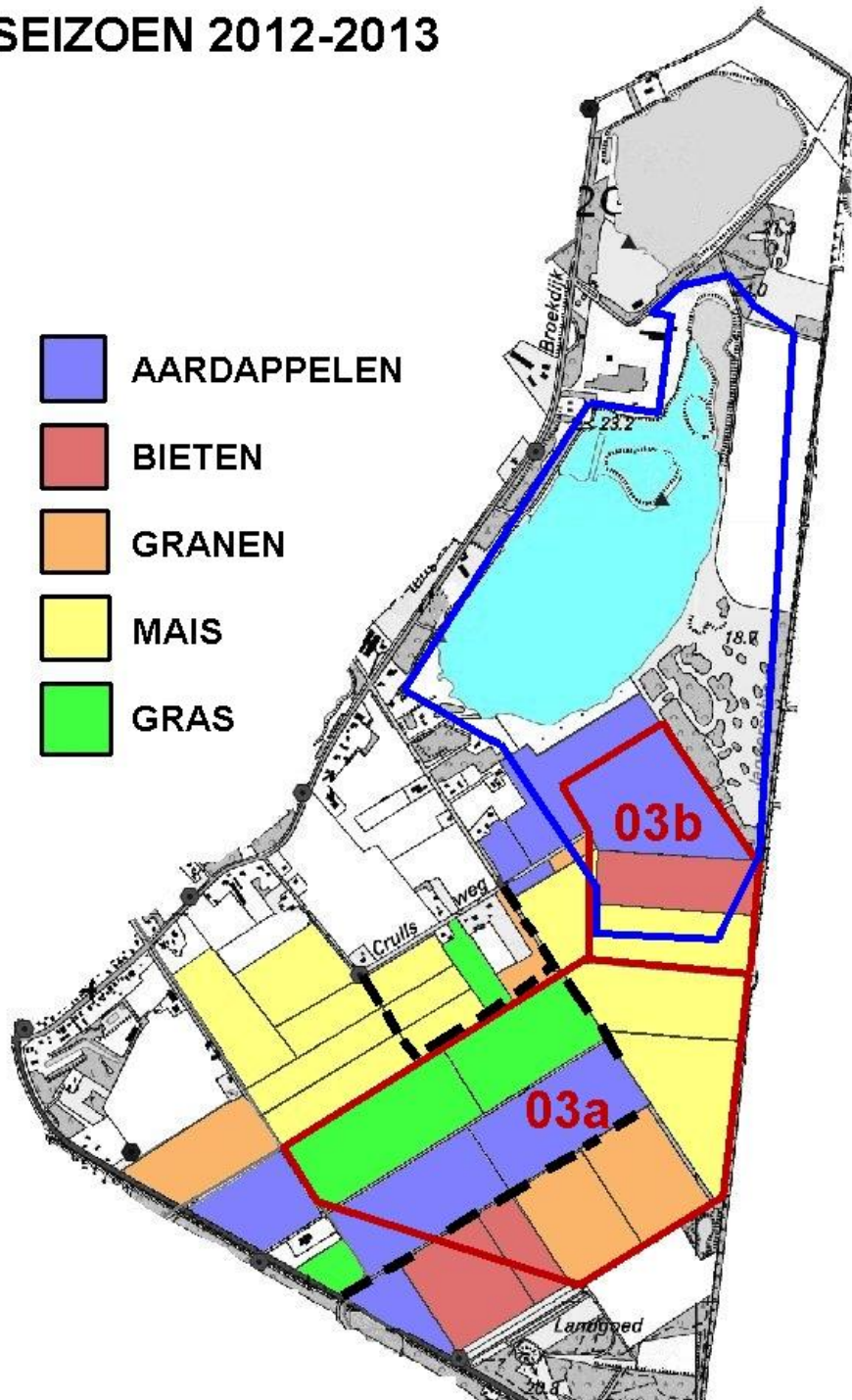
2.1. Ligging studiegebied

Het studiegebied nabij de zandwinning ligt ten noordoosten van Kloosterhaar (figuur 2.1.). Aan de zuidzijde wordt het gebied begrensd door de weg Kloosterhaar–Bruinehaar (Groene Dijk) en aan de westzijde door de weg tussen Kloosterhaar en het Duitse Balderhaar (Verlengde Broekdijk) en de Crullsweg. Langs de noordrand van het studiegebied ligt de zandwinning (in figuur 2.1. aangeduid als Ankerput Zuid). De oostgrens wordt gevormd door grens met Duitsland en het bosgebied van landgoed Oldhorst.

Figuur 2.1. Ligging van het studiegebied bij Kloosterhaar (rood omlijnd) en de Engbertsdijkerven.

STUDIEGEBIED NABIJ DE ZANDWINNING ANKER KALKSTEENFABRIEK BV SEIZOEN 2012-2013

**Figuur 2.2. Begrenzing van de uitbreiding van de zandwinning (blauw omljnd),
ligging van foerageergebieden 03a en 03b (rood omljnd) en de
aangehouden looproutes (zwarte stippelij).**

2.2. Karakteristiek

Het studiegebied kan getypeerd worden als een veenontginning waarop met name groot-schalige intensieve akkerbouw plaatsvindt. In het gebied worden hoofdzakelijk landbouwgewassen geteeld als maïs, aardappelen en bieten (figuur 2.2.). Op enkele percelen worden granen geteeld en in het middendeel liggen enkele graslandpercelen (percelen M en N). Het studiegebied heeft een zeer open karakter. Begroeiing met bomen en bosjes treffen we alleen aan in de randzone, zoals langs wegen en langs de noord- en oostrand (zandwinning, Duitse grens, landgoed Oldhorst). De openheid van het gebied wordt aan de westzijde enigszins onderbroken door de Crullsweg die als het ware een soort instulping vormt. Langs deze weg komen rijen bomen voor en treffen we ook verspreid bebouwing aan (woonhuizen).

Vanuit het noordoosten en in zuidwestelijke richting vindt waterafvoer in het landbouwgebied (en omgeving) plaats via De Dooze. Deze waterleiding doorsnijdt het gehele studiegebied vanaf de Duitse grens tot aan de Groene Dijk en stroomt o.a. verder door het noordelijk deel van de Engbertsdijksvenen

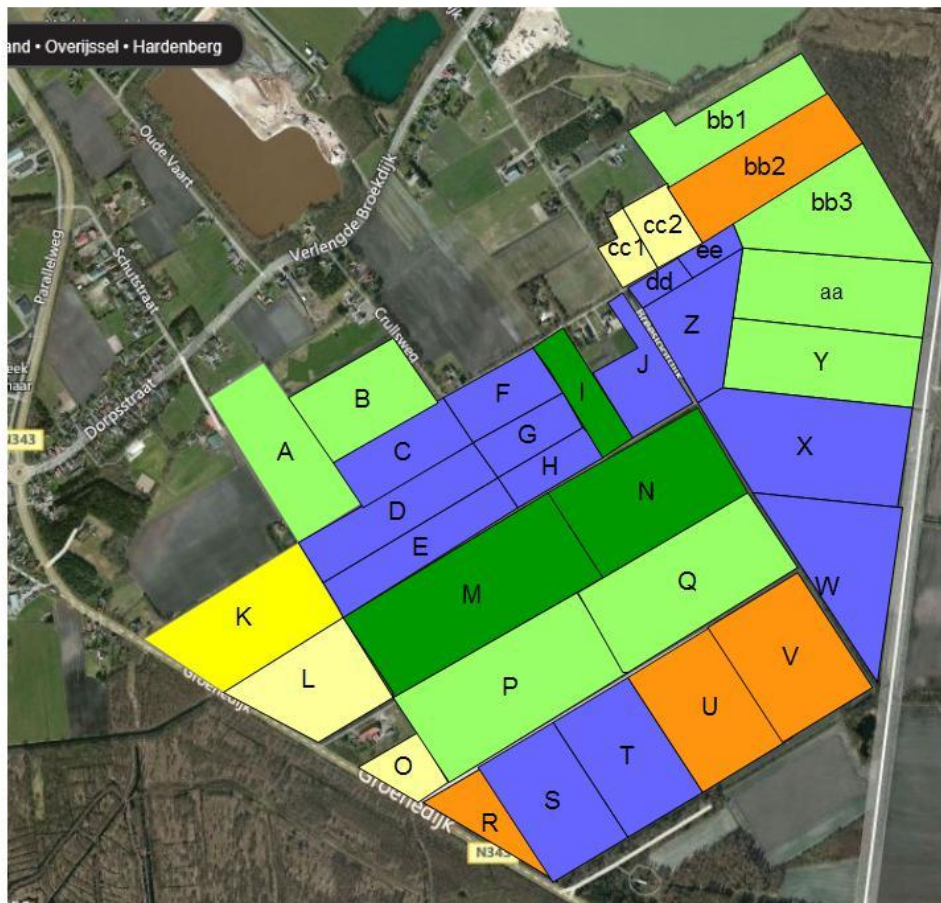
2.3. Landbouwkundige situatie

Tijdens de terreinbezoeken zijn beperkt aantekeningen gemaakt van de veldsituatie in het studiegebied (oogst, voedselresten, landbouwkundige werkzaamheden). Vanaf begin november 2013 waren de meeste akkers geoogst en op veel akkers voedselresten aanwezig. Voor zowel Kraanvogels als ganzen was het gebied geschikt door de aanwezigheid van restanten Maïskolven, valaardappels en in perceelranden en wendakkers ook onkruiden. In het voorjaar startten de eerste grondbewerkingen in de eerste helft van maart, maar omstreeks half maart was het gebied nog grotendeels onbewerkt. In de maanden februari – april was er aanmerkelijk minder voedsel voor ganzen aanwezig, maar voor Kraanvogels was het gebied in potentie geschikt. Een nadeel voor foeragerende vogels zijn landbouwkundige bewerkingen met machines en wandelaars met honden over de Crullsweg.

CALDURAN GEWASSENKAART SEIZOEN 2013-2014

	AARDAPPEL		MAIS
	BIET		GRAS
	GRAAN		KOOLZAAD

Figuur 2.3. Gewassenkaart winter 2013-2014 met perceelsnummering.

3. Methode onderzoek

Het onderzoek wordt uitgevoerd volgens een in 2011 door de telgroep Engbertsdijksvenen opgesteld monitoringsplan. De teldata en tijden zijn opgenomen in tabel 3.1. In totaal werden 17 tellingen uitgevoerd gericht op de aanwezigheid van Kraanvogels en Rietganzen. Een telling duurde doorgaans minimaal 30 tot maximaal 60 minuten, afhankelijk van de aanwezigheid van vogels en de te tellen aantallen. Een enkele keer werd er korter of langer geteld. Tijdens de veldbezoeken werd geteld vanaf de randen van het gebied (Groene Dijk, Crullsweg) en werd in een deel van het gebied een vaste looproute aangehouden (figuur 2.2.). Bij de aanwezigheid van verstoring gevoelige soorten (ganzen) werd zoveel mogelijk geteld vanaf de randen met behulp van een telescoop.

DATUM	TIJD	DUUR (min)	Opmerkingen
Herfst 2013			
5 oktober	11.00-11.50	50	
12 oktober	10.30-11.15	45	
19 oktober	16.00-16.30	30	
26 oktober	11.15-12.15	60	
2 november	11.30-12.30	60	
9 november	10.00-10.40	40	
20 november	10.50-11.50	60	
26 november	10.40-11.00	20	Geen vogels, verstoring door personen met metaaldetector
30 november	11.45-13.00	75	
7 december	09.45-10.15	30	
14 december	11.00-12.00	60	
21 december	11.30-12.20	50	
Voorjaar 2014			
7 maart	09.55-10.50	55	Verstoring door personen met metaaldetector
15 maart	09.55-10.30	35	
22 maart	09.55-10.55	60	
29 maart	09.15-10.00	45	
5 april	09.45-10.30	45	
12 april	13.30-14.55	85	

Tabel 3.1. Bezoekdata en -tijden in het studiegebied in het telseizoen 2013-2014.

4. Weersomstandigheden seizoen 2013-2014

In het kort wordt een beeld geschetst van de weersomstandigheden in het najaar van 2013, in het winterseizoen 2013-2014 en het voorjaar van 2014. Weersomstandigheden zijn van invloed op o.a. het trekgedrag van vogels. Zo kunnen extreme omstandigheden ervoor zorgen dat er grote verplaatsingen optreden en massale wegtrek of vestiging van soorten plaatsvindt. Weersomstandigheden zijn tevens van invloed op de telresultaten. Onderzoek uitgevoerd tijdens slechte weersomstandigheden (harde wind, mist, regen, zeer extreme kou) leveren minder resultaat op dan onderzoek uitgevoerd onder optimale weersomstandigheden. De gegevens zijn ontleend aan de KNMI-site: www.knmi.nl/klimatologie/maand_en_seizoenoverzichten. Tijdens de veldbezoeken zijn niet door alle tellers aantekeningen gemaakt over de weersomstandigheden. Er zijn echter geen tellingen geweest waar slechte weersomstandigheden een negatief effect op de resultaten hebben gehad.

Oktober 2013: Zeer zacht, nat en de normale hoeveelheid zon

Oktober was zeer zacht. Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 12,2° C schaart deze oktobermaand zich op de achtste plaats in de rij van tien zachtste oktobermaanden sinds het begin van de metingen in 1901. Oktober 2013 was een natte maand, er viel gemiddeld over het land 110 mm regen, normaal valt er 83 mm. Een groot deel van de maandsom viel in het weekend van vrijdag 11 tot en met zondag 13 oktober. De meeste regen viel tussen zaterdagavond en zondagavond in Zuid-Holland: op sommige plaatsen ruim 120 mm. Zulke neerslaghoeveelheden in een etmaal op deze schaal komen minder dan eens per dertig jaar voor. In De Bilt is de neerslagsom uitgekomen op 161 mm. Oktober 2013 is daardoor in De Bilt een van de vijf natste oktobermaanden in ruim honderd jaar. Het aantal zonuren was deze maand gemiddeld over het land 118 uren tegen een langjarig gemiddelde van 113 uren. Zowel aan het begin als het einde van de maand scheen de zon vaak meer dan gemiddeld.

November 2013: Normale temperatuur, vrij nat en aan de sombere kant

November had twee gezichten. De eerste helft van de maand was uitermate wisselvallig en nat, de tweede helft verliep overwegend droog en rustig. Opvallend zachte of koude tijdvakken deden zich niet voor, vrijwel voortdurend lag de temperatuur rond de normale waarde voor de tijd van het jaar. De gemiddelde maandtemperatuur kwam met 6,7 °C in De Bilt precies uit op de normale waarde. November was een vrij natte maand met gemiddeld over het land 98 mm neerslag, tegen 82 mm normaal. Het grootste deel van de maandsom neerslag, 83 mm, viel in de eerste helft van de maand gedurende het wisselvallige herfstweer. In het tweede deel van de maand verliepen veel dagen juist droog.

Winter 2013-2014: Uitzonderlijk zacht, zonnig en aan de droge kant

Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 6,0 °C tegen 3,4 °C normaal, eindigt de winter samen met die van 1990 op een gedeelde tweede plaats in de rij van zachtste winters sinds 1706. Alle drie de afzonderlijke wintermaanden eindigden in de top tien van zachtste maanden in ruim een eeuw. December eindigde op een zesde plaats, januari op een gedeelde achtste plaats en februari op een vierde plaats. Tot vorst kwam het nauwelijks. In De Bilt werden slechts tien vorstdagen genoteerd (minimumtemperatuur lager dan 0,0 °C) tegen 38 normaal. Een dergelijk laag aantal is sinds 1901 niet eerder vastgesteld. Door het aanhoudend zachte weer is het koudegetal deze winter nul. In ruim een eeuw is dat nooit eerder voorgekomen. Tot nu toe had de winter van 1989-1990 met 1,9 het laagste koudegetal. Met gemiddeld over het land 249 zonuren tegen normaal 196 was de winter zonnig. Vooral in de donkere decembermaand was de zon veel te zien, gemiddeld over het land 80 uren tegen 49 normaal. In januari week het aantal zonuren met 69 niet veel af van het langjarige gemiddelde van 62 uren. Februari was aan de zonnige kant met 101 zonuren tegen 85 normaal. De winter was aan de droge kant met

landelijk gemiddeld 189 mm tegen 208 mm normaal. In december en januari viel met 67, respectievelijk 65 mm minder regen dan de normale hoeveelheid van 80 en 73 mm. In februari werd met 56 mm vrijwel de normale hoeveelheid van 55 mm afgetapt. In het grootste deel van het land werd deze winter geen sneeuw waargenomen. Alleen tussen 24 en 26 januari viel en lag er in het noordoosten van het land sneeuw. Vrijwel sneeuwloze winters komen vaker voor, het laatst in 2007. Vorig jaar winter was in De Bilt de gemiddelde temperatuur 2,9 °C, bedroeg het aantal uren zonneschijn 175 en de neerslagsom 254 mm.

Maart 2014: Zeer zonnig, zeer zacht en droog

Op een zonovergoten 9 maart werd het in De Bilt 19,5°C. Sinds het begin van de metingen in 1901, werd het daar niet eerder zo vroeg in het jaar, zo zacht. In het zuiden en oosten van het land liep het kwik al op tot boven de 20,0 °C. Op 20 maart noteerde De Bilt de eerste warme dag van het jaar (maximumtemperatuur van 20,0 °C of hoger), het werd 21,2 °C en die dag staat daarmee in de rij van de tien warmste dagen in maart ooit. Gemiddeld was maart zeer zacht met 8,4 °C, normaal is 6,2°C. Gedurende de eerste decade was het ook vaak zonnig en helder. Aan het eind van de maand maart is het koudegetal, een maat voor de kou in de winterperiode, op 0,0 uitgekomen. Sinds het begin van de metingen in 1901, is dit nooit eerder voorgekomen. Gemiddeld was maart zeer zonnig, de zon scheen landelijk gemiddeld 208 uur. Het langjarige maartgemiddelde bedraagt 125 uur. De eerste decade scheen de zon bijna het dubbele aantal uren. Maart was gemiddeld droog. Landelijk gemiddeld viel er 26 mm, normaal valt er in maart 68 mm. De eerste weken was het overwegend droog. Op 21 maart kwam er even een einde aan het stabiele en droge weer met een storing welke een groot deel van de totale maandsom aan neerslag gaf.

April 2014: Zeer zacht, gemiddeld normale hoeveelheid zon en neerslag

Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 12,1 °C tegen 9,2 °C normaal, eindigde april op de vierde plaats in de rij van zachtste aprilmaanden sinds 1901. De maand begon gelijk met een serie zeer zachte dagen. De eerste decade van de maand (dag 1 tot en met 10) was met een gemiddelde temperatuur van 12,7 °C de zachtste in ruim een eeuw. In de tweede helft van de maand werd de stroming oost en liep de temperatuur op. In De Bilt werd de zomerse grens nog niet bereikt, wel werden acht warme dagen (maximumtemperatuur 20,0 °C of hoger) geregistreerd, tegen drie normaal. Met gemiddeld over het land 38 mm week de hoeveelheid neerslag niet veel af van het langjarig gemiddelde van 44 mm. Opvallend waren de zomers aandoende buien die vergezeld van onweer en hagel lokaal overlast veroorzaakten op 23, 24, 25 29 en 30 april. Landelijk scheen de zon gemiddeld 80 uren tegen 178 normaal.

5. Resultaten

5.1. Kraanvogel en Toendrarietgans

In het kort worden de resultaten weergegeven van de Kraanvogel (doelsoort) en de Toendrarietgans (meeneemsoort). De laatste is een talrijke wintergast in de Engbertsdijksvennen, waarvan in sommige winters de 1%-norm wordt overschreden. Dat houdt in dat het maximum aantal vogels de 10.000 overstijgt en 1% van de flyway-populatie in het gebied verblijft. Van de Kraanvogel is tevens informatie opgenomen van de pleisterplaatsen bij Diepholz aangezien dit gebied de herkomst voor in Nederland pleisterende vogels is.

Kraanvogeltrek door Duitsland in 2013

De Kraanvogels die in Nederland doortrekken behoren tot de Scandinavische/Baltische populatie welke vanuit Noord-Europa en Rusland via Duitsland naar hun overwinteringsgebieden in Frankrijk en Spanje trekken. De trekroute door Duitsland met tussenstops is in onderstaande figuur weergegeven (<http://www.bund-dhm.de>).

Figuur 5.1. Ligging van pleisterplaatsen en trekroute van de Kraanvogel door Duitsland en Frankrijk.

De Kraanvogels komen vanaf eind september op de pleisterplaats bij Diepholz aan en trekken hier vanaf eind oktober weer weg. De meeste Kraanvogels verlaten Diepholz in

november. In tabel 5.1 is te zien dat in het najaar van 2013 het maximum aantal in Diepholz is geteld op 27 oktober. De vogels zijn vooral in november 2013 weggetrokken naar Frankrijk.

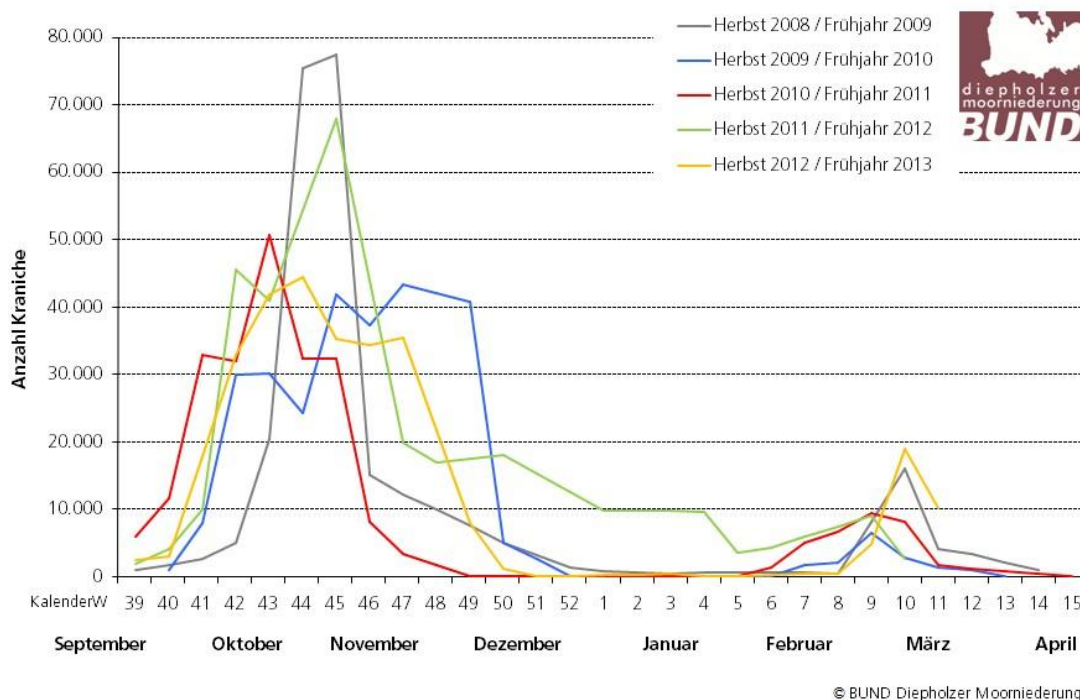
27 sep	6 okt	13 okt	20 okt	27 okt	3 nov	10 nov	17 nov	8 dec	22 dec
6.000	12.665	25.894	69.115	74.212	61.262	32.758	35.586	6.499	7.478

Tabel 5.1. Aantallen Kraanvogels pleisterend in de Diepholzer Moorniederung in het najaar van 2013
(www.kraniche.de/Start/Rastplatz_DiepholzerMoorniederung.shtml).

In het voorjaar van 2014 lagen de aantallen in Diepholz aanmerkelijk lager als in het voorgaande najaar (zie tabel 5.2). Op basis van deze aantallen lijkt het erop dat de Kraanvogels zowel in februari als maart vanuit Diepholz naar het noorden zijn getrokken. Gezien deze timing is in overleg met de opdrachtgever besloten de onderzoeksperiode enkele weken te vervroegen. Tevens is afgesproken dat indien er toch Kraanvogels in april rond het studiegebied blijken te pleisteren, er extra tellingen worden ingepast. Dit laatste is in het voorjaar van 2014 niet nodig geweest omdat er geen groepen pleisterende Kraanvogels aanwezig waren.

26 jan	9 feb	23 feb	2 mrt	9 mrt	16 mrt
8.141	2.439	10.000	3.237	3.902	5.651

Tabel 5.2. Aantallen Kraanvogels pleisterend in de Diepholzer Moorniederung in het voorjaar van 2014
(www.kraniche.de/Start/Rastplatz_DiepholzerMoorniederung.shtml).

Figuur 5.2. Aantallen Kraanvogels aanwezig op slaapplekken in de Diepholzer Moorniederung in 6 jaren (<http://www.bund-dhm.de>).

Twente

In Twente zijn in het najaar van 2013 geen dagen met veel Kraanvogeltrek vastgesteld, de trekbaan heeft volledig over Duitsland gelegen. Er pleisterden nergens Kraanvogels op meer dan 1 dag. Tijdens de voorjaars trek lag de trekbaan net over Oost-Twente; op 24, 25 februari en 13 maart zijn namelijk grotere aantallen over Twente getrokken (meer dan 100 vogels per dag). Echter nergens in Twente heeft dit geleid tot pleisterende vogels op meerdere dagen.

Engbertsdijksvenen

In het broedseizoen van 2013 was in de Engbertsdijksvenen één territoriaal paar Kraanvogels aanwezig dat op 7 sept 2013 voor het laatst is waargenomen. Vanaf 29 januari 2014 was waarschijnlijk hetzelfde paartje terug in het reservaat en verbleef hier in ieder geval tot en met 22 juli 2014. In 2014 is voor het eerst met zekerheid door Kraanvogels gebroed; op 31 mei is een verlaten nest gevonden met daarin stukjes eischaal. Het broedsel is door onbekende oorzaak mislukt (van den Akker & Schepers 2014). De Engbertsdijksvenen is het derde gebied in Nederland waar de Kraanvogel is gaan broeden. Ook uit het Fochteloërveen en het Dwingelderveld trekken de vogels na het broedseizoen weg. Het vermoeden bestaat dat de Nederlandse Kraanvogels wegtrekken naar de omgeving van Diepholz (mondelijke mededeling Herman Feenstra). Naast de territoriale vogels zijn op 2 data groepen foeragerende Kraanvogels waargenomen op de bouwlanden ten oosten van de Engbertsdijksvenen: namelijk 27 ex. op 29 januari en 85 ex. op 9 maart 2014.

Studiegebied

De kansen op pleisterende Kraanvogels in het derde telseizoen waren in het najaar gering. In het voorjaar waren er op incidentele dagen Kraanvogels in de omgeving aanwezig. Echter tijdens de beide telperiodes (najaar/winter en voorjaar) zijn in het onderzoeksgebied geen pleisterende Kraanvogels waargenomen. Wel was het gebied in potentie geschikt als foerageergebied voor het paar dat in 2014 in de Engbertsdijksvenen heeft gebroed. Maar deze vogels zijn in de periode februari tot en met juli niet in het onderzoeksgebied aangetroffen. Dit paartje foerageerde steeds op bouwlanden ten oosten en ten westen van de Engbertsdijksvenen op maximaal 2500 m vanaf hun nest (van den Akker & Schepers 2014). Het studiegebied ligt op 3.000 – 4500 m vanaf de nestlocatie 2014 en was mogelijk daardoor niet interessant voor de vogels.

Toendrarietgans

De Toendrarietgans is een jaarlijkse en talrijke wintergast in de Engbertsdijksvenen. De ganzen slapen in het hoogveenreservaat en overdag zijn ze aan te treffen op de landbouwgronden die rondom het veenreservaat liggen (inclusief de gronden bij de zandwinning van Anker Kalksteen BV). Uit het verleden zijn ook foerageerplekken uit het Vechtdal en Duitsland bekend (o.a. Striepe-Balderhaar, Wielen, Echterfeld). De laatste winters wordt in toenemende mate gefoerageerd tussen de Engbertsdijksvenen en Vriezenveen, ten zuiden van het Veenschap.

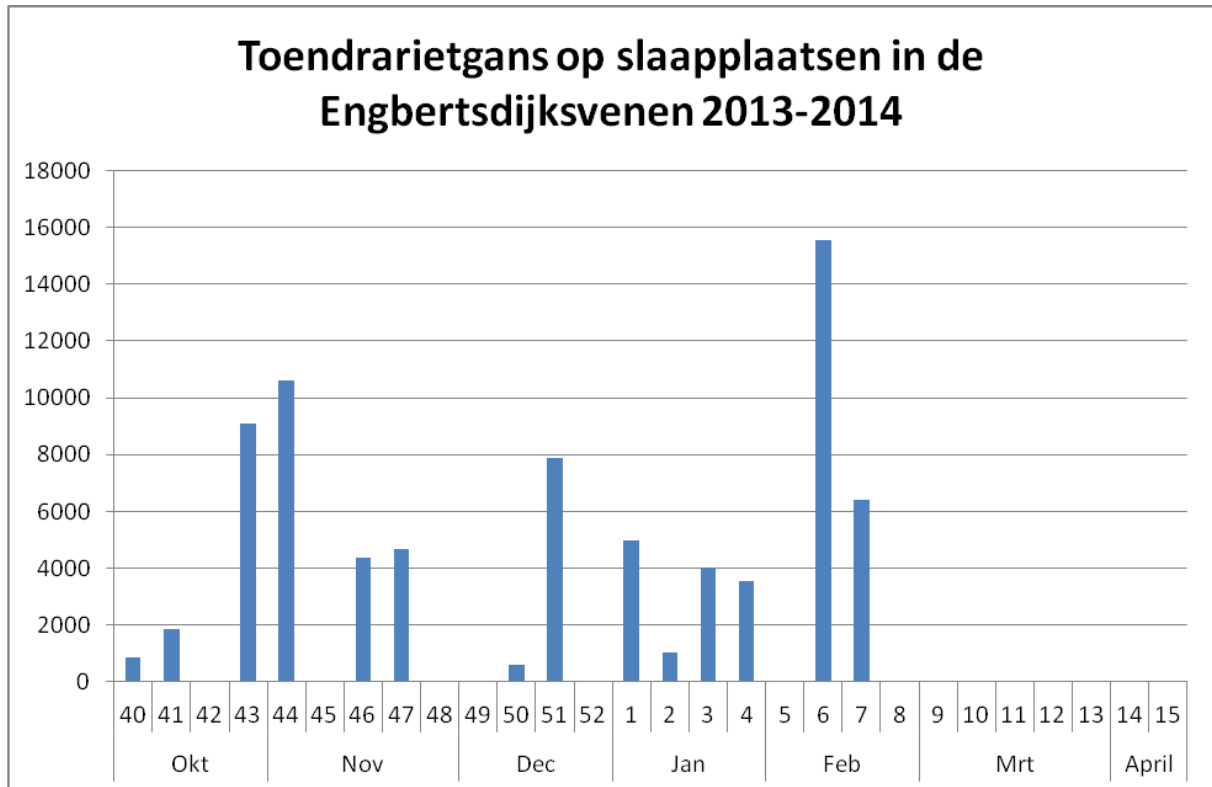
Nederland

Het aantal Toendrarietganzen dat in Nederland overwintert neemt vanaf de winter 1989-1990 geleidelijk toe. De afgelopen 10 winters bedraagt deze toename gemiddeld 4% per jaar. De flyway-populatie bedraagt circa 550.000, waarvan circa de helft in Nederland kan verblijven (Hornman et al. 2015). Het landelijke overzicht voor de winter 2013-2014 is nog niet uitgewerkt; de voorlopige gegevens laten zien dat er iets minder Toendrarietganzen in ons land verbleven dan in de voorgaande winters. Van de

Toendrarietgans piekten de aantallen in de winter 2013-2014 in december 2013 (Nieuwsbrief watervogeltellingen Sovon, seizoen 2013/2014, nr. 4).

Engbertsdijksvenen

De aantallen op de slaappleatsen in de Engbertsdijksvenen zijn in onderstaande grafiek verwerkt; van begin oktober tot half februari sliepen er grote aantallen op de plassen van het reservaat. In de weken tussen de staven zijn geen of geen volledige telling uitgevoerd. Het maximum van 15.565 vogels is geteld op 9 februari 2014 (week 6). Tijdens de tellingen na half februari in de weken 10, 11 en 13 waren er geen Toendrarietganzen meer aanwezig.

Figuur 5.3. Aantal Toendrarietganzen op slaappleatsen in de Engbertsdijksvenen in de winter 2013-2014.

Studiegebied

Er zijn waarnemingen van foeragerende en rustende Toendrarietganzen in de periode 12 okt t/m 14 december 2013 (zie tabel). Het maximum is geteld op 30 november 2013, namelijk 1420 ex. Na half december sliepen er nog steeds veel Toendrarietganzen in de Engbertsdijksvenen aanwezig, blijkbaar was het studiegebied toen niet meer aantrekkelijk.

Datum	Totaal	Perceel (voor letter zie figuur 2.3.) en voedselresten
12-10-2013	5	Q (Maïs)
02-11-2013	728	Y (Maïs) + aa (Maïs)
20-11-2013	300	G (Aardappel)
30-11-2013	1420	1300 ex. op A-E (Maïs + Aardappel) + 120 op X (Aardappel)
07-12-2013	450	50 ex. H (Aardappel) + 400 ex. L (Graan)
14-12-2013	650	N (Gras)

5.2. Overige soorten

Tenzij in de tekst anders vermeld gaat het bij de meeste waargenomen soorten vooral om algemene soorten die ruim verspreid en talrijk in Nederland voorkomen. De volgende soorten zijn tijdens de tellingen in het studiegebied waargenomen en volledigheidshalve in deze rapportage opgenomen.

Grote zilverreiger

Op 9 en 30 november 2013 waren 2 ex. in het gebied aanwezig; enerzijds foeragerend op Maïsakkers maar ook langs de Dooze. Op 21 december 2013 foerageerde 1 ex. op een aardappelakker (T).

Grauwe gans

Vanaf 15 maart 2014 waren op verschillende plaatsen paartjes foeragerend aanwezig; maximaal 3 paar. Verder zijn op 3 dagen kleine groepjes in het najaar gezien.

Datum	Totaal	Perceel (voor letter zie figuur 2.3.) en voedselresten
05-10-2013	12	Bb (Maïs)
02-11-2013	10	Y (Maïs) + aa (Maïs)
30-11-2013	4	A – E (Maïs + Aardappel)

Nijlgans

Net als de Toendrarietgans is de Nijlgans alleen in het najaar in het gebied gezien (zie tabel). Daarnaast was in maart en april 2014 een paartje aanwezig in het studiegebied.

Datum	Totaal	Perceel (voor letter zie figuur 2.3.) en voedselresten
26-10-2013	8	N (Gras)
02-11-2013	50	Y (Maïs) + aa (Maïs)
09-11-2013	22	X (Aardappel)
20-11-2013	6	D (Aardappel)
23-11-2013	7	G (Aardappel)
30-11-2013	115	45 op A – E (Maïs + Aardappel) en 70 op bb (Maïs)
21-12-2013	130	Q (Maïs)

Kolganzen

Kolganzen zijn waargenomen in de groepen Toendrarietganzen; dus uitsluitend in het najaar met een maximum van 75 ex. op 2 november 2013.

Datum	Totaal	Perceel (voor letter zie figuur 2.3.) en voedselresten
02-11-2013	75	Y (Maïs)+ aa (Maïs)
20-11-2013	37	D (Aardappel)
30-11-2013	22	A –E (Maïs- + Aardappel)
21-12-2013	19	Z (Aardappel)

Brandgans

In het voorjaar van 2014 was steeds 1 paartje in het gebied aanwezig.

Kleine rietgans

Op 30 november 2013 foerageerden 2 ex. in de groep Toendrarietganzen op perceel A.

Havik

In het bos ten zuiden van de Calduranplas is een baltsende Havik gehoord op 29 maart 2014.

Zeearend

Op 12 april 2014, om 14.15 uur, trok een Zeearend in een thermiekbel over het studiegebied.

Blauwe kiekendief

Op 20 november 2013 werd een jagend mannetje waargenomen in het gehele gebied. Deze vogel zal afkomstig zijn van één van de slaappleatsen in de Engbertsdijksvenen.

Scholekster

In het voorjaar van 2014 was 1 territoriaal paartje aanwezig.

Kievit

In het voorjaar van 2014 waren aanvankelijk 17 paartjes Kieviten aanwezig. Half april resteerden hiervan nog 10 paartjes.

Wulp

In het voorjaar van 2014 was 1 territoriaal paartje aanwezig.

Veldleeuwerik

In het studiegebied zijn 5 broedvogelterritoria vastgesteld.

Roodborsttapuit

In het studiegebied zijn 2 broedvogelterritoria vastgesteld.

6. Literatuur

- Akker, van den P. & G. Schepers, 2014. Territoriale Kraanvogels in de Engbertsdijksvennen in de broedseizoenen 2011 – 2014. Vogels in Overijssel 2014: 38-43.
- Bijlsma, R.G., F. Hustings F. & C.J. Camphuysen, 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV uitgeverij, Haarlem/ Utrecht.
- Bund DHM: www.bund-dhm.de
- Hazelhorst, H. & Telgroep Engbertsdijksvennen, 2010. Fauna Engbertsdijksvennen 2008.
- Hornman, M., Hustings F., Koffijberg K., Klaassen O., Kleefstra R., van Winden E., SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep & Soldaat L. 2015. Watervogels in Nederland in 2012/2013. SOVON-rapport 2015/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- KNMI: www.knmi.nl/klimatologie/maand_en_seizoenoverzichten.
- Kranichschutz Deutsland: www.kraniche.de/Start/Rastplatz_DiepholzerMoorniederung.shtml
- Telgroep Engbertsdijksvennen, 2012. Monitoring van Kraanvogels bij de zandwinning Anker Kalksteenfabriek BV locatie Kloosterhaar. Eerste telseizoen: 2011-2012.
- Telgroep Engbertsdijksvennen, 2014. Monitoring van Kraanvogels bij de zandwinning Anker Kalksteenfabriek BV locatie Kloosterhaar. Tweede telseizoen: 2012-2013.